

Demonstratierecht

Tijdens de opening van het Nationaal Holocaustmuseum afgelopen zondag werden bezoekers van de plechtigheid, waaronder overlevenden van de Holocaust, nabestaanden en andere gasten, geconfronteerd met luide demonstraties. De protesten richtten zich voornamelijk op de aanwezigheid van de Israëlische president Herzog, waarbij deelnemers borden droegen en hem beschuldigden van oorlogsmisdaden. Het recht om het niet eens te zijn met het bezoek van een staatshoofd en daartegen te demonstreren is een grondrecht, zoals ook beaamd door Willem-Alexander die desgevraagd (onder het gehoor van luid protest) liet weten dat het recht om te demonstreren een fantastische verworvenheid is in Nederland. Verschillende getuigen hebben achteraf gemeld dat er bij de aankomst van Holocaustoverlevenden verontrustende leuzen werden geschreeuwd, zoals *'Juden raus'* en *'kankerjood'* (NOS). Daarnaast zijn er een aantal geweldsincidenten geweest die hebben geleid tot 13 arrestaties, zoals gemeld in de media. Dit alles heeft zowel politiek als maatschappelijk opschudding veroorzaakt waardoor het recht op demonstratie ter discussie staat.

Verschillende politici bekritisieren burgemeester Halsema en suggereren dat ze had moeten ingrijpen om de demonstratie te beëindigen, of dat ze de demonstratie niet had moeten toestaan. Maar is deze kritiek wel gerechtvaardigd? Het recht op demonstratie is immers een fundamenteel grondrecht en kent strikte voorwaarden voordat het kan worden ingeperkt. Volgens de Wet openbare manifestaties (Wom) heeft de burgemeester de bevoegdheid om een demonstratie te beperken of zelfs te verbieden, maar alleen als dit nodig is ter bescherming van de gezondheid, voor het verkeer of om wanordelijkheden te voorkomen. Echter, de burgemeester mag zich niet bemoeien met de inhoud van de demonstratie. Op basis van de scheiding der machten heeft de burgemeester geen bevoegdheid om een demonstratie te voorkomen of stoppen enkel vanwege de inhoud van de geuite boodschappen. Artikel 11 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) stelt echter dat de uitoefening van dit recht niet mag botsen met de rechten en vrijheden van anderen. In de Minder Marokkanen-zaak heeft het Hof in 2020 in dit kader overwogen dat *“verdraagzaamheid en respect voor de gelijkwaardigheid van alle mensen het fundament vormen van een democratische en pluriforme samenleving”*.

Wie draagt dan de verantwoordelijkheid voor de bescherming van deze rechten? In eerste instantie rust deze verantwoordelijkheid bij de demonstrant zelf. Het is vervolgens aan de politie en het Openbaar Ministerie (OM) om toe te zien op de naleving van de wet. Echter, dit kan volgens de wet alleen achteraf worden getoetst, waarna een officier van justitie of een rechter moet beoordelen of de uitlatingen en gedragingen van een demonstrant strafbaar is volgens het Wetboek van Strafrecht. Hoe moet dan een uitspraak als 'Juden raus' juridisch worden gezien? Dit hangt volgens de Hoge Raad af van de context en of de uitspraak onnodig grievend is.

De context was hier de opening van het Nationaal Holocaustmuseum. Dan kan zonder twijfel worden gezegd dat het roepen van 'Juden raus' onnodig grievend was tijdens een demonstratie die naar verluidt enkel gericht was tegen de komst van de Israëlische president Herzog, maar niet tegen het Holocaustmuseum als zodanig. De vraag rijst echter of de Politie had moeten ingrijpen en of zij hiertoe in staat was.

Deze vraag raakt ook de opsporingscapaciteit van de Politie en de vervolgingsmogelijkheden van het OM. De verantwoordelijkheid dat het verworven demonstratierecht met respect wordt uitgeoefend, ligt op de eerste plaats bij de demonstrant zelf. Binnen de grenzen van het (straf)recht is het in onze democratische rechtsstaat op verschillende manieren mogelijk om je stem te laten horen, zoals ook afgelopen zondag te zien was. Maar uitspraken die gericht zijn op discriminatie, vernedering en haat hebben hier geen plaats. Daarop moeten we elkaar blijven aanspreken. Ook het verworven demonstratierecht verdient dat respect.

Prof. mr. dr. G.G.J.A. Knoops

mr. F.C.R. Keijzer